

Alexander Andrason

ZARYS GRAMATYCZNY WSPÓŁCZESNEGO JĘZYKA WILAMOWSKIEGO

1. WSTĘP

Język wilamowski – lub Wymysiöeryś [vɨmɨsø:riɕ] jak go nazywają wilamowscy rozmówcy – należy do grupy zachodniej w rodzinie języków germańskich. Istnieją dwa poglądy na temat jego dokładnej klasyfikacji i pochodzenia. Jedna część badaczy twierdzi, iż wilamowski wywodzi się z przodka języka wysokoniemieckiego¹: razem z wysokoniemieckim, górnośląskim, jidysz oraz górnośląskim tworzy on wschodnio-centralne ramę w grupie alpijskiej (*Irmionic*) języków zachodniogermańskich². Druga frakcja naukowców doszukuje się niderlandzkich, flamandzkich lub fryzyjskich źródeł języka wilamowskiego³. Według tego poglądu, wilamowszczyzna należałaby razem z niderlandzkim, flamandzkim oraz afrikaans (afrykanerskim) do grupy frankońskiej (*Istvaeonic*) lub razem z fryzyjskim, niskoniemieckim oraz angielskim i szkockim do grupy języków Morza Północnego (*Ingvaeonic*)⁴. Ta druga opinia jest popularnie powtarzana przez samych wilamowian, którzy chętniej dopatrują się związków z Niderlandami niżli z Niemcami. Jednakże, chociaż klasyfikacja jest wciąż niedefinitywna i budzi kontrowersje, pierwsza hipoteza wydaje się być bardziej prawdopodobna⁵.

¹ A. K l e c z k o w s k i, *Dialekt Wilamowic w zachodniej Galicji. Fonetyka i fleksja*, Kraków 1920; tenże, *Dialekt Wilamowic w zachodniej Galicji. Składnia (szyk wyrazów)*, Poznań 1921; H. M o j m i r, *Wörterbuch der deutschen Mundart von Wilamowice*, Kraków 1936; M. L a s a t o w i c z, *Die deutsche Mundart von Wilamowice zwischen 1920 und 1987*, Opole 1992; T. W i c h e r k i e w i c z, *The Making of a Language*, Berlin 2003, s. 5–14; C. R i t c h i e, *Some Considerations on the Origins of Wymysorys*, Sydney 2012, s. 9, 86.

² S. H o w e, *The Personal Pronouns in the Germanic Languages*, Berlin 1993, s. 51; W. H a r b e r t, *The Germanic Languages*, Cambridge 2009, s. 8; *Ethnologue: Languages of the World, Sixteenth edition*, P. Lewis (red.), Dallas 2009; C. R i t c h i e, *Some Considerations...*, s. 7.

³ T. W i c h e r k i e w i c z, *The Making of a Language...*, s. 15.

⁴ H. R y c k e b o e r, *Die "Flamen" von Wilamowice. Versuch zur Deutung einer Bäuerlichen Überlieferung, „Slavica Gandiensa“*, t. 11, 1984, s. 19–34; N. M o r c i n i e c, *Die flämische Ostkolonisation und der Dialekt von Wilamowice in Südpolen, „Slavica Gandiensa“*, T. 11, 1984, s. 7–18 T. W i c h e r k i e w i c z, *The Making of a Language*, s. 17; C. R i t c h i e, *Some Considerations...*, s. 7–8.

⁵ Tamże, s. 87.

Język wilamowski jest obecnie najmniejszym językiem germańskim na świecie. Władą nim aktualnie około dwustu mieszkańców Wilamowic, miasta położonego w zachodniej części Małopolski, przy granicy ze Śląskiem. Z owych dwustu osób, jedynie nie więcej niż czterdzieści posługuje się wilamowszczyzną w sposób biegły i jest w stanie używać jej do komunikacji z innymi członkami społeczności. Niemalże wszystkie osoby posiadające dobrą znajomość tegoż języka urodziły się przed drugą wojną światową, a w zasadzie przed rokiem 1930. To oznacza, iż znajdują się dziś w podeszłym wieku. Jako że pozostała, mniej zaawansowana wiekiem, część ludności Wilamowic – z małymi, ale niezwykle cennymi wyjątkami – nie zna narzecza wilamowskiego choćby w stopniu podstawowym, natomiast młodzież czy też dzieci nie przyswajają sobie nawet wstępnych informacji na temat gramatyki wilamowskiej (a cóż dopiero mówić o biegłym posługiwaniu się wilamowszczyzną w codziennych sytuacjach)⁶, zaginięcie tego pięknego języka wydaje się być kwestią czasu.

W ostatnich latach uczyniono jednak wiele, aby – jeśli nie zapobiec – to opóźnić śmierć języka wilamowskiego i zachować jego dziedzictwo dla przyszłych pokoleń. Od 2004 roku Tymoteusz Król, a od 2006 Alexander Andrason, wspólnie budują bazę danych zawierającą tysiące minut nagrań audio i video, w których wilamowianie po wilamowsku opowiadają historie, rozmawiają między sobą, recytują wiersze, śpiewają i udzielają odpowiedzi na wszelkie pytania postawione im przez badaczy. W ten sposób udało się zainscenizować niemalże wszystkie możliwe sytuacje z życia – od najbardziej codziennych do zupełnie oficjalnych – które odpowiadałyby różnorodnym rejestrom językowym. Omawiana baza danych jest obecnie wielkim skarbem języka i kultury wilamowskiej – dokumentuje ona prawie wszystkie zagadnienia gramatyczne (wymowę, odmiany, konstrukcje składniowe, związki frazeologiczne, itp.) oraz niemalże całe bogactwo leksykalne języka wilamowskiego na początku dwudziestego pierwszego wieku, u progu jego wyginiecia.

Na podstawie tejże bazy danych od 2006 roku trwają prace poświęcone dokładnemu opisowi gramatyki wilamowskiej oraz jego słownictwa. Celem głównym jest napisanie obszernej gramatyki języka wilamowskiego oraz skompilowanie słownika. Obie prace – tworzone wspólnie przez Króla i Andrasona – znajdują się na zaawansowanym etapie i powinny się ukazać w ciągu najbliższych dwóch lat. W międzyczasie Alexander Andrason, sam lub z pomocą Tymoteusza Króla, opublikował wiele artykułów poświęconych wybranym aspektom gramatyki wilamowskiej⁷. Przykładowa część

⁶ Należy jednak zauważyć, iż Tymoteusz Król uczy grupę dzieci języka wilamowskiego.

⁷ A. A n d r a s o n, *Vilamovicean verbal system – Do the Preterite and the Perfect mean the same?*, „Linguistica Copernicana”, T. 3: 2010, s. 371–285; *Expressions of futurity*

słownika, poświęcona literze z, została w tym roku również udostępniona językoznawcom⁸.

Ponadto inne osoby w Polsce lub na świecie aktywnie działają na rzecz dokumentacji oraz ratowania języka oraz kultury wilamowskiej. Osoby te to: Bartłomiej Chromik, Michael Hornsby, Rinaldo Neels, Carlo Ritchie, Hugo Ryckeboer oraz Tomasz Wicherkiewicz. Także polskie uczelnie zainteresowały się ostatnio Wilamowicami inaugurując dwa projekty badawcze: „Ginące języki” (Uniwersytet Warszawski) i „Dziedzictwo językowe” (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu).

Najważniejsze prace poświęcone gramatyce języka wilamowskiego datują się z okresu przedwojennego i dokumentują stan języka w jego, jak się czasem nazywa, klasycznej formie. Klasyczny język wilamowski – w odróżnieniu od jego współczesnego odpowiednika – był językiem zdecydowanej większości wilamowian. W tym czasie wilamowski nie był zagrożony wymarciem: posługiwano się nim powszechnie w mieście a cała kultura wilamowska bujnie kwitła i rozwijała się. Ponadto w okolicznych miejscowościach mówiono podobnymi dialektami, takimi jak na przykład hałcnowski. Pierwsze szkice gramatyczne wilamowszczyzny klasycznej zostały opracowane przed Ludwika Młynka⁹ i Józefa Latośńskiego¹⁰, którzy w sposób bardzo zwięzły opisali najważniejsze cechy tego języka. Potem Adam Kleczkowski opublikował w dwóch częściach swoją gramatykę pt. *Dialekt Wilamowic w zachodniej Galicji*¹¹ dokumentując i wyjaśniając wpieryw fonetykę i fleksję, a następnie składnię i szyk wyrazów. Praca ta, bez wątpienia, stanowi najlepszy jak dotychczas opis gramatyczny wilamowszczyzny. Nie można też pominąć wyśmienitego słownika Hermanna Mojmira¹², który nadal jest najważniejszą pozycją leksykograficzną w zakresie narzecza wilamowskiego.

Chociaż nadmienione publikacje posiadają wysoką jakość i oddają dość wiernie cechy języka wilamowskiego, wiele z aspektów gramatyki zostało w nich pominięte. Dla przykładu u Kleczkowskiego, prezentacja czasu teraźniejszego ogranicza się niemalże do jednego zdania, a dyskusja semantyki całego systemu czasownikowego do jednego akapitu. Ponadto,

---

in the Vilamovician language, „Stellenbosch Papers in Linguistics PLUS”, T. 40: 2010, s. 1–11; *Vilamovician Passive*, „Linguistica Copernicana”, T. 5: 2011, s. 221–242; *The semantics of the Vilamovician verbal system – Part 1 (empirical study)*, „Studia Linguisticae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis”, T. 130: 2013, s. 7–39.

⁸ A. A n d r a s o n, T. K r ó l, *Materials for the Vilamovician Dictionary – the letter Z*, „Annales Neophilologiarum”, T. 6: 2013.

⁹ L. M ł y n e k, *Narzecze wilamowickie*, Tarnów, 1907.

¹⁰ J. L a t o ś n i ś k i, *Monografia miasteczka Wilamowic. Na podstawie źródeł autentycznych*, Kraków 1909.

¹¹ Patrz przyp. 1.

¹² H. M o j m i r, *Wörterbuch...*

wszystkie te pozycje opisują język w jego klasycznej formie sprzed stulecia. Języki jednak, jak powszechnie wiadomo, rozwijają się, modyfikując elementy wymowy, odmiany czy też składni. Sto lat w historii języka to dość wiele, a sto lat w historii języka, który najpierw podległ germanizacji a potem, jako zabroniony, nie mógł być używany publicznie, doświadczając swoistej polonizacji, to ogromnie dużo. Nie wolno zapomnieć, iż dopiero niedawno, a dokładnie po upadku komunizmu, zaczęto otwarcie, bez strachu i niepewności, mówić po wilamowsku w Wilamowicach.

Wprawdzie ukazały się współcześnie prace na temat wilamowszczyzny, żadna z nich jednak – z wyjątkiem książki napisanej przez Marię Lasatowicz – nie jest poświęcona opisowi gramatyki, nie zasadza się na oryginalnych badaniach terenowych i nie podaje nowych empirycznych danych językowych. W latach osiemdziesiątych Norbert Morciniec¹³ oraz Hugo Ryckeboer¹⁴ opublikowali ważne artykuły dotyczące pochodzenia wilamowszczyzny. W 1992 wspomniana powyżej Maria Lasatowicz wydała pracę *Die deutsche Mundart von Wilamowice zwischen 1920 und 1987*, w której zawarła najważniejsze informacje dotyczące gramatyki¹⁵. Niestety, dane przedstawione przez tę autorkę nie pozwalają nam na uznanie książki za reprezentację rzeczywistego języka wilamowskiego. Lasatowicz nie podaje źródeł swoich przykładów a zbyt wiele elementów ma niemiecki – a nie wilamowski – charakter. W 2004 roku Tomasz Wicherkiewicz opublikował swą pracę doktorską, w której przetłumaczył utwory napisane przez Floriana Biesika sto lat temu, w tym najdłuższy i najważniejszy klasyczny poemat wilamowski *Ófjer welt*¹⁶. Książka Wicherkiewicza bez wątpienia jest wielkim wydarzeniem w badaniach nad wilamowszczyzną i zawiera wiele cennych informacji. Jednak opis i analiza gramatyki wilamowskiej jest powierzchowna. Jest to zresztą zupełnie zrozumiałe, gdyż jej cel nie był językoznawczy. Wreszcie w roku ubiegłym Carlo Ritchie w swej pracy licencjackiej zajął się problemem klasyfikacji wilamowszczyzny. Choć pracy tej należą się duże słowa pochwały, nie dostarcza ona nowych wiadomości empirycznych a dyskusja wielu aspektów gramatycznych jest dość powierzchowna i zasadza się na poprzednio opublikowanych materiałach¹⁷.

Wszystko to unaocznia potrzebę opracowania dokładnego opisu współczesnego języka wilamowskiego; opisu, nad którym Alexander Andrason pracuje od siedmiu lat, a którego fragmenty – jak wspomniano

¹³ N. Morciniec, *Die flämische Ostkolonisation...*

¹⁴ H. Ryckeboer, *Die "Flamen" von Wilamowice...*

¹⁵ M. Lasatowicz, *Die deutsche Mundart...*

¹⁶ T. Wicherkiewicz, *The making of a Language...*; sam poemat *Ófjer welt* pochodzi z roku 1921 a pozostałe zaś utwory Floriana Biesika zostały napisane między 1913 a 1921.

¹⁷ C. Ritchie, *Some Considerations...*

powyżej – zostały już udostępnione w formie artykułów opublikowanych w anglojęzycznych czasopismach naukowych. Niniejszy artykuł ma za cel zapoznanie czytelników polskich – a zatem w języku polskim – z ogólnymi, najbardziej charakterystycznymi cechami języka wilamowskiego. Cechy te udało się odkryć i następnie opisać po kilkuletnich badaniach terenowych. Poniższa dyskusja zasadza się zatem na wspomnianej bazie danych, która empirycznie dokumentuje stan języka wilanowskiego w całej jego zmienności i różnorodności, stan w jakim znajduje się na początku dwudziestego pierwszego wieku.

Informacje przedstawione w dalszych częściach artykułu oddają język następujących wilamowian: Franciszka Bilczewska fum Frycki (1913–2012), Kazimierz Grygierczyk fum Bierünjok (1913–2010), Anna Danek fum Pejtela (urodzona 1916), Zofia Danek fum Stańcu (1917–2012), Franciszek Mosler fum Mözler (1918–2011), Helena Danek fum Kwaka (1919–2012) Jan Biba fum Tüma-Jaški (1920–2011), Anna Sznajder fum Pejter (1920–2012), Elżbieta Mynarska fum Siöeba (ur. 1921), Helena Biba fum Płaćnik (ur. 1922), Elżbieta Babiuch fum Poükner (1923–2010), Anna Foks fum Prorok (1923–2011), Elżbieta Kacorzyk fum Pütrok (ur. 1923), Elżbieta Sznajder fum Pejter (ur. 1923), Anna Zejma fum Lüft (1923–2010), Elżbieta Matysiak fum Håla-Mockia (ur. 1924), Anna Danek fum Küpsela (ur. 1924), Helena Gasidło fum Biöeźniok (ur. 1924), Waleria Brzezina fum Cepok (1925–2013), Rozalia Kowalik fum Poüermin (ur. 1925), Jan Formas (ur. 1925), Katarzyna Balcarczyk fum Karol (1925–2013), Stanisław Foks fum Lüft (ur. 1926), Elżbieta Formas fum Mözler (ur. 1926), Katarzyna Nowak fum Tobyś (1926–2010), Rozalia Hanusz fum Linküś (1926–2009), Anna Korczyk fum Kołodziej (ur. 1927), Elżbieta Gąsiorek fum Anta (ur. 1927), Elżbieta Figwer fum Böba (ur. 1927), Anna Foks fum Lüft (ur. 1927), Kazimierz Sznajder fum Pejter (1927–2011), Ingeborg Matzner-Danek (ur. 1928), Helena Nowak fum Holećkla (ur. 1928), Jan Balcarczyk fum Siöeba (1928–2013), Bronisława Pyka (ur. 1928), Helena Rozner fum Böba-Lojzka (ur. 1928), Emilia Biesik fum Raczek (ur. 1929), Józef Gara fum Tołer (1929–2013), Elżbieta Merta fum Håla-Fråna-Jåškja (ur. 1929), Katarzyna Nowak fum Pejtela (ur. 1929), Elżbieta Nycz fum Śleżok (1929–2007), Helena Dobroczyńska fum Osiećon (1929–2012), Elżbieta Gandor fum Baranła (ur. 1930), Zofia Kozieł fum Śübert (ur. 1930), Anna Biba-fum Küćlik (1930–2009), Hilda Kasperczyk fum Ćiöe (1930–2005), Eugenia Foks fum Bröda (ur. 1930), Rozalia Danek fum Mjyra-Winca (ur. 1931), Elżbieta Nikiel fum Linküś (ur. 1931), Rozalia Węgrodzka fum Gadła (ur. 1931), Stanisław Zejma (ur. 1931), Stefania Kuczmiarczyk fum Jonkla (ur. 1932), Anna Nowak fum Håla-Mockja (1932–2011), Emilia Danek fum Biöeźniok (ur. 1933), Kazimierz Foks-fum Baranła (ur. 1934), Anna Kuczmiarczyk fum Zelbst (ur. 1934), Anna Sznajder fum Peter (ur. 1934), Barbara Tomanek (ur. 1935), Elżbieta Sznajder fum Freślik (ur. 1938), Stanisław Merta fum Hala-Frana-Jaškja-Hala (1935–2011), Janusz Brzezina fum Urbon (ur. 1936).

Należy podkreślić, iż niniejszy artykuł nie prezentuje gramatyki wilamowskiej w sposób wyczerpujący – pragnie on jedynie zasygnalizować jej najważniejsze elementy. Czytelników, którzy chcieliby uzyskać bardziej szczegółowe informacje lub też zapoznać się z analizą typowo językoznawczą, odsyła się do wspomnianych już prac opublikowanych wcześniej po angielsku¹⁸, jak i tych, które ukażą się wkrótce.¹⁹

2. WAŻNIEJSZE ZAGADNIENIA GRAMATYCZNE

2.1 FONETYKA

System fonetyczny języka wilamowskiego składa się ze spółgłosek, samogłosek, dwugłosek (dyftongów) oraz jednej trójgłoski (tryftogu). Wilamowszczyzna posiada następujące spółgłoski:

Spółgłoski zwarte²⁰:

[p]	p	dwuwargowa bezdźwięczna
[b]	b	dwuwargowa dźwięczna
[t]	t	przedniojęzykowo-dziąsłowa bezdźwięczna
[d]	d	przedniojęzykowo-dziąsłowa dźwięczna
[k]	k	tylnojęzykowo-miękkopodniebienna bezdźwięczna
[g]	g	tylnojęzykowo-miękkopodniebienna dźwięczna

Spółgłoski szczelinowe

[f]	f	wargowo-zębowa bezdźwięczna
[v]	w	wargowo-zębowa dźwięczna
[s]	s	przedniojęzykowo-zębowa bezdźwięczna
[z]	z	przedniojęzykowo-zębowa dźwięczna
[ʃ]	sz	przedniojęzykowo-zadziąsłowa bezdźwięczna
[ʒ]	ż	przedniojęzykowo-zadziąsłowa dźwięczna
[ɕ]	ś	środkowojęzykowo-podniebienna bezdźwięczna
[ʐ]	ź	środkowojęzykowo-podniebienna dźwięczna
[x]	h	tylnojęzykowo-miękkopodniebienna bezdźwięczna

¹⁸ A. Andrason, *Vilamovician verbal system...; Expressions of futurity...; Vilamovician Passive...; The semantics...*

¹⁹ A. Andrason, *The Vilamovician nominal case system – from the 20th to the 21st century* (w druku); *The case system of the Vilamovician adjective – from description to explanation* (w druku); A. Andrason, T. Król, *Pronominal system of Modern Vilamovician* (w druku); *A contribution to the documentation of a nearly extinct language – Present Tense morphology in Modern Vilamovician* (w druku).

²⁰ W nawiasach kwadratowych podane zostały transkrypcje według międzynarodowego alfabetu fonetycznego IPA, po nich zaś pisownia stosowana przez Króla i Andrasona, a następnie definicja fonetyczna.

Spółgłoski nosowe

[m]	m	dwuwargowa
[n]	n	wargowo-zębowa
[ɲ]	ń	środkowojęzykowo-podniebienna
[ŋ]	ng	tylnojęzykowo-miękkopodniebienna

Spółgłoski płynne:

[r]	r	drżąca przedniojęzykowo-dziąsłowa
[l]	l	boczna przedniojęzykowo-dziąsłowa

Spółgłoski zwarto-szczelinowe:

[t͡s]	c	dziąsłowa bezdźwięczna
[t͡ʃ]	cz	średniojęzykowo-zadziąsłowa bezdźwięczna
[d͡ʒ]	dż	średniojęzykowo-zadziąsłowa dźwięczna
[t͡ɕ]	ć	środkowojęzykowo-podniebienna bezdźwięczna
[d͡ʒ]	dż	środkowojęzykowo-podniebienna dźwięczna

Wydaje się, iż spółgłoski zwarte [p], [t], [k] nie są aspirowane. Ponadto niektóre osoby używają spółgłoski szczelinowej krtaniowej bezdźwięcznej [h], w szczególności w pozycji nagłosowej, tj. na początku danego słowa. Spółgłoski takie, jak [d͡ʒ], [t͡ʃ] lub [d͡ʒ] zwykle występują w zapożyczeniach z języka polskiego.

Istnieją również dwie półsamogłoski lub spółgłoski półotwarte:

[w]	ł	półotwarta wargowo-miękkopodniebienna
[j]	j	półotwarta tylnojęzykowo-podniebienna

Opis systemu samogłosek jest bardziej skomplikowany i nadal trwają prace nad jego ostateczną formą²¹. Poniżej podaję się najpowszechniej uznane formanty:

[i]	i	przymknięta przednia niezaokrąglona (czasem też wymawiana jako prawie przymknięta przednia scentralizowana niezaokrąglona [I])
[e]/[ɛ]	e	półprzymknięta lub półotwarta przednia niezaokrąglona
[a]	ǎ	otwarta przednia niezaokrąglona
[ɑ]	a	otwarta tylna niezaokrąglona
[o]/[o]	o	półprzymknięta lub półotwarta tylna zaokrąglona

²¹ A. A n d r a s o n, S. J a w o w s k i, T. K r ó l, *Zarys fonetyki wilamowskiej* (w druku).

[u]	u	przymknięta tylna zaokrąglona
[y]/[ʏ]	ü	przymknięta przednia zaokrąglona lub prawie przymknięta przednia scentralizowana zaokrąglona
[ø]	ö	półprzymknięta przednia zaokrąglona

Dodatkowo można wyodrębnić pięć dwugłosek:

Dyftongi zstępujące:

[aj]	äj
[ej]	ej
[œy]/[œʏ]/[oy]	oü

Dyftongi wstępujące lub centrujące:

[yø]	iö
[jʔ]/[ʔə]	jy

Ponadto, wilamowszczyzna zawiera dźwięk, który często zalicza się do dyftongów, a który jednak jest trójgłoską wstępująco-centrującą:

[ʏøœ]/[ʏøə]	iöe
-------------	-----

2.2. MORFOLOGIA I SKŁADNIA

2.2.1. RODZAJNIK

W języku wilamowskim istnieją dwa typy rodzajnika: rodzajnik nieokreślony oraz rodzajnik określony. Rodzajnik nieokreślony posiada wyłącznie formy liczby pojedynczej rodzaju męskiego, nijakiego i żeńskiego w trzech przypadkach: mianowniku, bierniku i celowniku. Znaczy to, iż nie stosuje się rodzajnika nieokreślonego w liczbie mnogiej. Sam fakt nieużycia rodzajnika określonego (zob. poniżej) równa się nieokreśloności. dopełniacz rodzajnika nieokreślonego jest obecnie zupełnie nieużywany.

	r. męski	r. nijaki	r. żeński
MIANOWNIK	â	â	â
CELOWNIK	âm	âm	âr
BIERNIK	ân	â	â

W odróżnieniu od rodzajnika nieokreślonego, rodzajnik określony posiada formy liczby mnogiej. Należy zauważyć, iż liczba mnoga jest wspólna dla trzech rodzajów. Niektóre formy rodzajnika określonego są redukowane do sufiksów przyłączających się do rzeczowników (*skynd* '(to) dziecko') i w szczególności do przyimków, np. do *myt* 'z' (*mytum*, *myter*, *myta*) czy też

under ‘pod’ (*underum*, *undera*, *underer*). Formy dopełniacza na *s* czasem się używa z imionami własnymi i wyrazami oznaczającymi pokrewieństwo oraz zawody na *-er*: *s Tümas bihta* ‘książka Tomka’, *s kyndys bihta* ‘książka dziecka’ lub *s siłys bihta* ‘książka nauczyciela’.

	r. męski	r. nijaki	r. żeński	l. mnoga
MIANOWNIK	<i>der</i>	<i>s</i>	<i>dy</i>	<i>dy</i>
BIERNIK	<i>yn (-a, -n)</i>	<i>s</i>	<i>dy</i>	<i>dy</i>
CELOWNIK	<i>ym (-m)</i>	<i>ym (-m)</i>	<i>yr (-r)</i>	<i>yn, (-a, -n)</i>

2.2.2. RZECZOWNIK

Rzeczownik jest prawie zupełnie nieodmienny jeśli chodzi o przypadki. Jedynie niektóre rzeczowniki męskie w liczbie pojedynczej otrzymują końcówkę *a* w bierniku i/lub celowniku. Ponadto rzeczowniki, które tworzą liczbę mnogą w sposób bezkońcówkowy posiadają specjalną końcówkę *a* lub *n* w celowniku. Jeśli jednak liczba mnoga tworzona jest za pomocą końcówek, celownik nie wyróżnia się od pozostałych przypadków.

Rzeczowniki rodzaju męskiego zwykle tworzą liczbę mnogą przez dodanie samogłoski *a*: *kåjm* ‘kiełek’ – *kåjma* ‘kiełki’. Wiele jest także słów, których liczba mnoga jest bezkońcówkowa. W takich przypadkach forma liczby mnogiej może być identyczna do liczby pojedynczej (*kyz* ‘ser’ – *kyz* ‘sery’), może wyróżniać się od niej przegłosem (*pus* ‘las’ – *pyś* ‘lasy’) lub czasem dźwięcznością spółgłoski (*kynk* ‘król’ – *kyng* ‘królowie’). Duża część tych rzeczowników tworzy obecnie liczbę mnogą posługując się również końcówką *a*: *kyza*, *kyngja*, *pyśa* i *puśa*. Ponadto bardzo często, zamiast prawdziwej liczby mnogiej używa się wariantu na *ła*, który jest całkowicie nieodmienny. Wiele jest także rzeczowników zakończonych w liczbie pojedynczej na *a*, które są zupełnie nieodmienne (*noma* ‘imię’). Wyrazy kończące się spółgłoską *l* lub *ł* zwykle tworzą liczbę mnogą dodając końcówkę *n* (*engl* ‘anioł’ – *engln* ‘aniołowie’), czasem z dodatkowym przegłosem (*föguł* ‘ptak’ – *fygln* ‘ptaki’). Ponownie, z dużą częstością obserwuje się użycie form na *ła*: *eng(j)ela* lub *fygyła*. Rzeczowniki na *er* zastępują ten morfem przez końcówkę *yn* (*teter* ‘talerz’ – *tełyn* ‘talerze’ lub z przegłosem *foter* ‘ojciec’ – *fatyn* ‘ojcowie’).

Znakomita większość wyrazów rodzaju żeńskiego tworzy liczbę mnogą za pomocą końcówki *a* (*cåjt* ‘czas’ – *cåjt* ‘czaszy’), czasem z dodatkowym przegłosem (*kraft* ‘siła’ – *krefta* ‘siły’). Istnieje też nieliczna grupa, która posiada liczbę mnogą bezkońcówkową, zawsze z przegłosem (*gons* ‘gęsi’ – *gens* ‘gęsi’ lub *Pulk* ‘Polka’ – *Pylk* ‘Polki’). Liczba mnoga leksemów na *l* i *ł* zwykle wykazuje końcówkę *n* (*aksuł* ‘bark, łopátka’ – *aksułn* ‘barki, łopátki’), czasem z przegłosem (*śül* ‘szkoła’ – *śiln* ‘szkoły’). Rzeczowniki na *er*, tak jak w rodzaju męskim, regularnie mają liczbę mnogą na *yn* (*fader* ‘pióro’ – *fadyń* ‘pióra’).

Rzeczowniki rodzaju nijakiego w zdecydowanej większości tworzą liczbę mnogą bezkońcówkowo. Formy liczby mnogiej są zatem identyczne do form liczby pojedynczej (*bet* ‘łóżko’ – *bet* ‘łóżka’, *kni* ‘kolano’ – *kni* ‘kolana’). Do tej grupy należą również zdrobnienia na *ta* (*bihta* ‘książka, książeczka’ – *bihta* ‘książki, książeczki’). Wyrazy na *l* lub *ł* mogą otrzymać końcówkę *n* (*tāl* ‘część’ – *tāln* ‘części’) a te zakończone na *er*, jak zawsze, pokazują morfem *yn* (*maser* ‘nóż’ – *masyn* ‘noże’). Niezmiernie rzadko rzeczowniki nijakie posiadają końcówkę *a* w liczbie mnogiej (*oüg* ‘oko’ – *oüga* ‘oczy’). Słowo *kynd* ‘dziecko’ ma liczbę mnogą *kyndyn*.

Imiona własne, rzeczowniki wyrażające pokrewieństwo oraz zawody na *er* posiadają czasem formy dopełniacza, który zaginął już praktycznie w języku, np. *s sihts bihta* ‘książka nauczyciela’ i *s Tümas bihta* ‘książka Tomka’. Jednak zawsze można użyć konstrukcji peryfrastycznych takich jak *s bihta fum šiter*, *fum šiter s bihta* czy też *ym šiter zäj bihta*. Dopełniacz przetrwał też w zwrotach przysłówkowych, np. *s’nahts* ‘nocą’, *s’öwytš* ‘wieczorem’ i *s’mügjys* ‘rankiem’. Ponadto, kilka słów posiada specjalną formę dla wołacza, różniącą się od mianownika i innych przypadków: *müm* – *mümy!* ‘mamo!’, *büw* – *büwy!* ‘chłopczyku!’, *bow* – *bowy!* ‘żono, kobieto’, *pot* – *poty!* ‘dziadku’, *toüt* – *toüty!* ‘ludzie!’ and *knäht* – *knähty!* ‘chłopcze!’²².

2.2.3. ZAIMEK

Język wilamowski posiada bujną gamę zaimków. Można w nim wyróżnić zaimki osobowe, wskazujące, nieokreślone, zwrotne, pytające, względne oraz posesywne. Zdecydowana większość z nich odmienia się przez przypadki (mianownik, biernik i celownik). Za wyjątkiem zaimków osobowych, formy rodzaju nijakiego i żeńskiego w liczbie pojedynczej oraz całej liczby mnogiej są identyczne w mianowniku i bierniku. Zaimki osobowe w sposób najpełniejszy prezentują odmianę przez trzy przypadki, tak jak pokazuje to poniższa tabela. Należy jednak zwrócić uwagę, iż tak jak i pozostałe zaimki, zaimki osobowe dla trzeciej osoby mają zwykle tylko dwie formy: jedną dla mianownika i biernika a drugą dla celownika. Formy podane poniżej są to formy pełne lub akcentowane. Poza nimi, język posiada również grupę form nieakcentownych (np. dla mianownika *yh*, *dy*, *ä*, *zy*, *es*, *zy*, *wer*, *der* oraz *zy*) oraz sufiksy zaimkowe (np. formy mianownikowe: *-h*, *-y*, *-ä*, *-s-*, *-wer*, *-er*, *-s-*).

	liczba pojedyncza					liczba mnoga		
	1	2	3 męski	nijaki	żeński	1	2	3
MIANOWNIK	<i>yhy</i>	<i>dü</i>	<i>har</i>	<i>ejs</i>	<i>zej</i>	<i>wjyr</i>	<i>jyr</i>	<i>zej</i>
BIERNIK	<i>meh</i>	<i>dejh</i>	<i>ejn</i>	<i>ejs</i>	<i>zej</i>	<i>yns/c</i>	<i>oüh</i>	<i>zej</i>
CELOWNIK	<i>mjyr</i>	<i>djyr</i>	<i>ejm</i>	<i>ejm</i>	<i>jyr</i>	<i>yns/c</i>	<i>oüh</i>	<i>ejn</i>

²² Czytelników, którzy pragną zapoznać się w sposób bardziej szczegółowy z systemem rzeczownikowym języka wilamowskiego odsyła się do pracy A. A n d r a s o n, *The Vilamovicean nominal case system...*

Do zaimków wskazujących można zaliczyć: *dar, dos, di, di* 'ten, to, ta, ci/te'; *jer, jes, jeny, jel/jena* 'tamten, tamto, tamta, tamci/tamte'; *zyter, zyta/zytys, zyty, zyty* oraz *zyt(n)ikjer, zyt(n)ik/ zyt(n)ikjys, zyt(n)ikjy, zyt(n)ikjy* 'taki, takie, taka, tacy/takie'. Do zaimków nieokreślonych należą *imit, imyt, imåt* oraz *imanda* 'ktoś' oraz *yhta i yht* 'coś' – wszystkie te formy są nieodmienne. Ponadto, są jeszcze leksemy takie jak *ider, ida/idys, idy* oraz *itlykjer, itlykjys, itlykjy* 'każdy, każde, każda'. Wśród zaimków nieokreślonych wyróżnia się dodatkowo grupę negatywną: *kå/kåner, kå/kås, kå/kåny, kå/kåna* 'żaden, żadne, żadna, żadni/żadne' oraz nieodmienne *nimid, nimyd, nimåd i nimånda* 'nikt' oraz *nist* 'nic'.

Zaimki zwrotne mają formę identyczną do biernika zaimków osobowych, chociaż forma *zejh/zih* może być użyta dla wszystkich osób. Dla wyrażenia wzajemności używa się zwrotów z *nander* 'inny, drugi', np. *funander* 'wzajemnie (jeden dla drugiego)' lub *mytnander* 'jeden z drugim'. Częściej jednak stosuje się konstrukcje z *zoma*, takie, jak: *cyzoma, byzoma* lub *mytzoma* 'razem, wspólnie'. Najczęstsze zaimki pytające to *wor* 'kto' oraz *wos* 'co'. Słowo *wor* jest szczególnie, posiada bowiem wciąż używany dopełniacz *was* 'kogo'. Inne zaimki pytające to *wyler, wyłys, wyły, wyła/wyły; wy(l)hjer, wy(l)hjus, wy(l)hjy, wy(l)hja/wy(l)hjy* 'jaki' oraz zwrot *woswer* 'co za'. Najczęściej używanym zaimkiem względnym jest nieodmienne słowo *wu* 'który, jaki, co'. Można także posłużyć się zaimkiem wskazującym *dar, dos* oraz *di*, choć postrzegane jest to za wpływ niemiecczyzny.

Wilamowski posiada następujące zaimki posesywne: *måj* 'mój', *dåj* 'twój', *zåj* 'jego', *jyr* 'jej/ich', *ynzer* 'nasz' oraz *ojer* 'wasz'. Zaimki te wykazują typową odmianę pronominalną, wyróżniając trzy przypadki w rodzaju męskim liczby pojedynczej, a w pozostałych miejscach jedynie dwa przypadki: mianownik-biernik oraz celownik. Zwykle istnieją dwie formy zaimków posesywnych: jedna atrybutowa, kiedy to zaimek jest użyty jako epitet i określa rzeczownik, a druga predykatywna lub pronominalna, kiedy to dany leksem jest użyty sam, tj. bez określanego rzeczownika lub w kombinacji z czasownikiem *zåjn* 'być'. Deklinacja obu typów (wpierw atrybutywnego a następnie pronominalnego) podana jest poniżej:

	r. męski	r. nijaki	r. żeński	l. mnoga
MIANOWNIK	<i>måj</i>	<i>måj</i>	<i>måj</i>	<i>måj</i>
BIERNIK	<i>men</i>	<i>måj</i>	<i>måj</i>	<i>måj</i>
CELOWNIK	<i>mem</i>	<i>mem</i>	<i>mer</i>	<i>men</i>

	r. męski	r. nijaki	r. żeński	l. mnoga
MIANOWNIK	<i>måjner</i>	<i>måjs</i>	<i>måny</i>	<i>måjna</i>
BIERNIK	<i>måjna</i>	<i>måjs</i>	<i>måjny</i>	<i>måjna</i>
CELOWNIK	<i>måjnum</i>	<i>måjnum</i>	<i>måjner</i>	<i>måjna</i>

Należy jednak zwrócić uwagę, iż obecnie zaimki posesywne mogą być w wielu pozycjach zupełnie nieodmienne. Na przykład, zaimek pierwszej osoby liczby pojedynczej może przybrać formę *mãj* we wszystkich rodzajach i przypadkach liczby pojedynczej i mnogiej²³.

2.2.4. PRZYMIOTNIK

W języku wilamowskim istnieją trzy typy odmiany przymiotnika: mocny, mieszany i słaby. Typ mocny – obecnie już bardzo rzadko używany – składa się w zasadzie z trzech podtypów, które różnią się formą mianownika-biernika rodzaju nijakiego w liczbie pojedynczej: forma ta może być na *ys* (typ 1), bezkońcówkowa jak i na *ys* (typ 2), czy też jedynie bezkońcówkowa (typ 3). Typ pierwszy jest już zupełnie nieproduktywny i można go spotkać tylko w niektórych zwrotach frazeologicznych (*myt bywãjtum woser* ‘święconą wodą’) oraz po słowie *nist* ‘nic’ (*nist gütys* ‘nic dobrego’). Typ drugi występuje po wyrażeniach posesywnych w dopełniaczu (*S Jüza duł / dułys mäkja* ‘głupia dziewczyna Józka’). Końcówki typu trzeciego wykazują zwłaszcza przymiotniki występujące po zaimku *wyter* ‘jaki, który’ (*wyła güt mäkja* ‘jaka dobra dziewczyna’).

	r. męski	r. nijaki	r. żeński	l. mnoga
MIANOWNIK	<i>güter</i>	<i>güt/ys</i>	<i>güty</i>	<i>güty</i>
BIERNIK	<i>güta</i>	<i>güt/ys</i>	<i>güty</i>	<i>güty</i>
CELOWNIK	<i>gütum</i>	<i>gütum</i>	<i>güter</i>	<i>güta</i>

Typ czwarty i piąty są odmianami mieszanymi, które alternują końcówki mocne ze słabymi. Czasem jednak posiadają one swe własne – gdzie indziej niewystępujące – zakończenia fleksyjne. Typ czwarty jest często spotykany i występuje zwłaszcza w konstrukcjach takich, jak *ã mäkja ã gütys* ‘dobra dziewczyna’. Celownik rodzaju męskiego i nijakiego ma formę na *a* lub innowację na *am*: *ãm kłopa ãm güta(m)* ‘dobremu chłopu’. Dodatkowo przymiotniki na *a* (*gyłdera* ‘złoty’) posiadają specjalną formę na *an* w bierniku rodzaju męskiego liczby pojedynczej i w celowniku liczby mnogiej: *ãn gyzunda ãn gyłderan* ‘złote zdrowie’. Mianownik-biernik rodzaju nijakiego jest zawsze na *ys*. Typ piąty występuje jeśli przymiotnik poprzedzony jest rodzajnikiem nieokreślonym lub zaimkiem posesywnym. Przymiotniki w typie piątym różnią się od poprzedniej grupy tym, iż nie wykazują innowacji na *am* oraz *an* – w obu przypadkach końcówka jest *a*. Ponadto mianownik-biernik rodzaju nijakiego jest bezkońcówkowy. Dodatkowo w pewnych wypadkach (zwłaszcza po zaimkach posesywnych) celownik rodzaju żeńskiego może przybrać formę na *y*.

²³ Bardziej dokładny opis systemu zaimkowego można znaleźć w artykule A. Andrason, T. Król, *Pronominal system...*

	r. męski	r. nijaki	r. żeński	l. mnoga
MIANOWNIK	<i>güter</i>	<i>güt/ys</i>	<i>güty</i>	<i>güty</i>
BIERNIK	<i>güta</i>	<i>güt/ys</i>	<i>güty</i>	<i>güty</i>
CELOWNIK	<i>güta/am</i>	<i>güta/am</i>	<i>gutter/y</i>	<i>güta/an</i>

Typ szósty to deklinacja słaba, która występuje, jeśli przymiotnik wprowadzony jest przez rodzajnik określony lub zaimek wskazujący, np.: *dar güty kłop* '(ten) dobry mężczyzna'. W niektórych wypadkach są możliwe dwie końcówki²⁴.

	r. męski	r. nijaki	r. żeński	l. mnoga
MIANOWNIK	<i>güty</i>	<i>güty</i>	<i>güty</i>	<i>güty/a</i>
BIERNIK	<i>güta</i>	<i>güty</i>	<i>güty</i>	<i>güty/a</i>
CELOWNIK	<i>güta</i>	<i>güta</i>	<i>gutta/y</i>	<i>güta</i>

2.2.5. CZASOWNIK

System aspektowo-temporalno-modalny czasowników języka wilamowskiego jest dość skomplikowany i składa się z form syntetycznych oraz analitycznych. Formy syntetyczne to Praesens („czas teraźniejszy”) *yhy mah* 'robię', Praeteritum („czas przeszły prosty”) *yhy mahst* '(z)robiłem' oraz Coniunctivum I („tryb warunkowy rzeczywisty prosty”) *yhy wje* '(gdybym) był, byłbym'.

Praesens używany jest dla wyrażenia czasu teraźniejszego, czasu przyszłego, jak i pewnych wartości modalnych. Występuje on także w charakterze *praesens historicum*. Morfologia czasu Praesens jest dość złożona, chociaż prawie zawsze pojawiają się następujące końcówki:

	l. pojedyncza	l. mnoga
1	-	-a / -n
2	-st	-t
3	-t	-a / -n

Można wyodrębnić następujące typy morfologiczne czasu Praesens:

- 1) Czasowniki regularne dodają podane powyżej końcówki bezpośrednio do tematu, np. *yhy mah* 'robię' lub *dü mahst* 'robisz' od czasownika *maha* 'robić'.
- 2) Czasowniki zakończone na spółgłoskę zębową *s*, *z*, *t*, *d* oraz *ś* [ɕ]; w zależności od spółgłoski asymilują ją do końcówki *t* lub *s*, np. *dü häst* 'masz' od czasownika *håsa*, *dü hüst* 'kaszlesz' od czasownika *hüsta*

²⁴ Szczegółowy opis systemu przymiotnikowego znajduje się w publikacji A. Anderson, *The case system of the Vilamovician adjective...*

- 'kaszeć', *har wot* 'brodzi' od czasownika *wota* 'brodzić' czy też *har bod* 'kąpie się' od czasownika *boda* 'kąpać się'.
- 3) Czasowniki na *n* wydłużają lub dyftongują samogłoskę rdzenną w pierwszej osobie liczby pojedynczej, np. *yhy grâjn* 'płacze' od *grenn* 'płakać'.
  - 4) Czasowniki z alternacją między *er* (występującym w pierwszej osobie liczby pojedynczej) i *yn* (występującym w pozostałych osobach), np.: *yhy duler* 'jestem szalony' ale *har dułyt* 'jest szalony'.
  - 5) Czasowniki nieregularne *zâjn* 'być', *hon* 'mieć' oraz *wada/wan* 'być, stać się', które mają formy specjalne, np. *zâjn*: *bej, byst, ej, zâjn, zâjt* oraz *zâjn*.
  - 6) Czasowniki z przegłosem w drugiej i trzeciej osobie liczby pojedynczej. Grupa ta jest bardzo licznie reprezentowana i można wyróżnić następujące formy przegłosu: *a > y asa* 'jeść' – *yst*; *a > ej łaza* 'czytać' – *łejzt*; *a > jy wafa* 'rzucić' – *wjyfst*; *a > i zan* 'widzieć' – *zist*; *a > e baka* 'piec' – *bekst*; *â > y šprâh(j)a* 'rozmawiać' – *špryhst*; *i > oü bigja* 'schylać się' – *boügst*; *o > e foła* 'upaść' – *felst*; *ö > y lön* 'pozwolić' – *łyst*; *u > y kuma* 'przyjść' – *kymst*; *ü > i rüfa* 'krzyczeć' – *rifst*; *iöe > je triöen* 'nieść' – *trjest*; *ej > aj tejgja* 'leżeć' – *łâj(g)st*; *oü > je łoüfa* 'biec' – *łjefst*; *oü > iöe łoühta* 'błyskać się, świecić się' – *łiöehst*.
  - 7) Dodatkowo istnieje grupa czasowników praeterito-praesentia, która to – chociaż funkcjonuje jako czas terażniejszy Praesens – posiada końcówki i alternacje wokaliczne typowe dla Praeteritum. Do tej grupy należą: *wysa* 'know', *djyfa* (1 lp. *djef* -1 lm. *djyfa*) 'pozwolić', *kyna* (*kon* – *kyna*) 'móc', *teygja* 'nadać się' (*toüg* – *teygja*), *zula* 'powinno się, należy' (*zo* – *zula*), *mygja* 'móc, zdołać' (*miöe* – *mygja*), *müsa* 'musieć' (*müs* – *müsa/misa*) oraz *wela* 'chcieć' (*wylt* – *wela*).

Czas przeszły prosty – Praeteritum – posiada bardzo podobne do Praesens końcówki, z tą różnicą, iż trzecia osoba liczby pojedynczej jest bezkońcówkowa. Istnieją dwa rodzaje Praeteritum: słabe oraz mocne. Wariant słaby tworzy się za pomocą morfemu *t* dodanego do rdzenia czasownika, np. *maha* 'robić' – *yhy maht* '(z)robiłem', *dü mahtst* '(z)robiłeś', *har maht* '(z)robił' itp. Wariant mocny, natomiast, nie używa morfemu *t* zastępując go alternacją wokaliczną. Wyodrębnia się osiem klas czasowników mocnych w zależności od samogłoski użytej w liczbie pojedynczej Praeteritum, przyczym trzy ostatnie typy (6, 7 i 8) są reprezentowane bardzo nielicznie:

- 1) Czasowniki na *o*: *brâh(j)a* – *broh brôha/broha* – *gybroha*²⁵ 'złamać' lub *asa* – *os ösa/osa* – (*gy*)*gasa* 'jeść'.

²⁵ Zgodnie z tradycją gramatyczną, podaje się najpierw bezokolicznik, potem liczbę pojedynczą i mnogą Praeteritum a następnie imiesłów. Na temat imiesłowu, zob. poniżej w tej części artykułu.

- 2) Czasowniki na *ü*: *fanga – füng füngä – gyfanga* ‘złapać’ lub *hengja – hüng hünga – gyhanga* ‘wisieć’.
- 3) Czasowniki na *ü* i/lub *i*: *fota – fit/füt fita/füta – gyfota* ‘upaść’ lub *stöfa – stüf/ stíf stüfa/stifa – gystöfa* ‘spać’.
- 4) Czasowniki na *u*: *fynda – fund funda – gyfunda* ‘znaleźć’ lub *špyngja – šprung špunga – gyšprunga* ‘skakać’.
- 5) Czasownika na *å*: *båjsa – bås bysa – gybysa* ‘gryźć’ lub *tåjn – tå lyn – gylejn* ‘pożyczyć’.
- 6) Czasowniki na *öe*: *štarwa – štörw štörwa – gystörwa* ‘umrzeć’.
- 7) Czasowniki na *a*: *hoiün – jat/jot jata – gyhoiün* ‘uderzyć’.
- 8) Czasowniki na *ö*: *ferdrisa – ferdrös ferdrösa – ferdrasal/ferdrosa* ‘być smutnym’.

Dodatkowo, wiele czasowników słabych wykazuje tak zwany *Rückumlaut* i posiada odmienną samogłoskę rdzenną w Praeteritum. Jest ona jednak zawsze taka sama w liczbie pojedynczej jak i mnogiej, a także w imiesłowiu. Istnieje dziewięć klas takich czasowników. Względnie dobrze reprezentowane są klasy na *a* (*kena – kant kanta – gykant* ‘znać’), *ü* (*zihja – züht zühta – gyzüht* ‘szuka’), *üe* (*hjyn – hüet hüeta – gyhüet* ‘słuchać’), *ö* (*brennja – bröht bröhta – gybröht* ‘przynieść’), *oiü* (*kiöefa – köüft köüfta – gyköüft* ‘kupić’) oraz *iöe* (*tjyn – tiöet tiöeta – gytiöet* ‘uczyć’). Nieliczne zaś są klasy na *o* (*zeca – zoct zocta – gyzoct* ‘sadzić’), *e* (*båjhja – beht behta – gybeht* ‘zwierzyć się’) oraz *u* (*hyngjyn – hungyt hungyta – gyhungyt* ‘głodować’). Czas Praeteritum zwykle wyraża czynność przeszłą, zarówno dokonaną, jak i niedokonaną.

Ostatnia forma syntetyczna to Coniunctivum I, które w użyciu podobne jest do polskiego trybu warunkowego rzeczynistego ‘gdybym był’ lub ‘byłbym’. Coniunctivum I jest zachowane jednak tylko szczątkowo jako forma następujących czasowników: *zåjn* ‘być’ – *wje*, *hon* ‘mieć’ – *het*, *wada* ‘być, stać się’ – *wjed*, *djyfa* ‘pozwolić’ – *diyft*, *kyna* ‘móc, potrafić’ – *kynd*, *zuła* ‘powinno, należy’ – *zetd/zytd*, *mygja* ‘móc, zdołać’ – *myht*, *müsa* ‘musieć’ – *müst* oraz *wela* ‘chcieć’ – *wytd/wetd*. Reszta czasowników używa zawsze form opisowych Coniunctivum II.

Pozostałe formacje w systemie aspektowo-temporalno-modalnym są analityczne. Perfectum składa się z czasownika posiłkowego *hon* ‘mieć’ lub *zåjn* ‘być’ w czasie Praesens i imiesłowu, np. *yhy ho gymaht* ‘zrobiłem, mam zrobione’ lub *yhy bej gykuma* ‘przeszedłem’. Wyraża ono głównie ideę czasu przeszłego, zwykle dokonanego, jak i kategorii perfektu. Plusquamperfectum jest formacją analogiczna, z tym, że czasowniki posiłkowe znajdują się w Praeteritum, np. *yhy hot gymaht* ‘zrobiłem, byłem zrobił, miałem zrobione’ oraz *yhy wiöe gykuma* ‘byłem przyszedł, przyszedłem’. Konstrukcja ta funkcjonuje jako czas zaprzyszły, i wyraża ideę uprzedności w relacji do innej akcji przynależącej przeszłości. Futurum I tworzy się przez użycie

czasownika posiłkowego *wan* 'być, stać się' oraz bezokolicznika, np. *yhy wa / wã maha* 'zrobię, będę robił'. Czas ten zwykle wyraża czynność przyszłą dokonaną lub niedokonaną, jaki i czynność prospektywną, tj. postrzeganą jako przyszłą z punktu widzenia sytuacji przeszłej. Futurum I Perfectum jest kombinacją Perfectum i Futurum. Składa się zatem z czasownika posiłkowego *hon* 'mieć' lub *zâjn* 'być' w czasie Futurum I oraz imiesłowu, np. *yhy wa / wã hon gymaht* 'zrobię, będę miał zrobione' lub *yhy wa / wã zâjn gykuma* 'przyjdę (z pewnością)'. Futurum I Perfectum służy do wyrażania uprzedności w czasie przyszłym lub też podkreślenia pewności, iż coś się stanie w przyszłości, zwłaszcza tej bliskiej. Oba znaczenia mogą też wystąpić z perspektywy czasu przeszłego. Futurum II tworzy się za pomocą modalnego czasownika posiłkowego *zula* 'powinno się, należy, trzeba' i bezokolicznika, np. *yhy zo maha* 'zrobię, będę robił, powinienem to (z)robić'. Konstrukcja ta wyraża czas przyszły silnie nacechowany wartościami modalnymi obowiązku, niezbędności czy też potrzeby. Coniunctivum I Perfectum jest kombinacją Perfectum oraz Coniunctivum I i składa się z czasownika posiłkowego *hon* i *zâjn* w Coniunctivum I oraz imiesłowu, np. *yhy het gymaht* '(gdybym) był zrobił, byłbym zrobił' i *yhy wej gykuma* '(gdybym) był przyszedł, byłbym przyszedł'. Formacja ta zbliża się znaczeniowo do polskiego trybu warunkowego nierzeczywistego. Coniunctivum I większości czasowników. Tworzy się ją za pomocą czasownika posiłkowego *zâjn* w Coniunctivum I i bezokolicznika, np. *yhy wej maha* 'zrobiłbym'. Coniunctivum II ma takie samo znaczenie co Coniunctivum I. Coniunctivum II Perfectum jest to perfekt utworzony od Coniunctivum I. Składa się zatem z czasownika posiłkowego *hon* lub *zâjn* w Coniunctivum II oraz imiesłowu, np. *wej hon gymaht* 'byłbym zrobił' or *wej zâjn gykuma* 'byłbym przyszedł'. Sematycznie Coniunctivum II Perfectum zwykle odpowiada Coniunctivum I Perfectum. Istnieje też Progressivum tworzone za pomocą czasownika *zâjn* 'być' i bezokolicznika: *yhy bej maha* 'robię'. Wyraża ono czynności progresywne i ciągle, wykonywane aktualnie. Ponadto, język wilamowski posiada trzy typy konstrukcji rezultatywnych: 1) tak zwane *zâjn-Resultativum* powstałe z czasownika *zâjn* w Praesens i imiesłowu, np. *ejs ej gymaht* 'jest/zostało zrobione'; 2) *wada-Resultativum* powstałe z czasownika *wada* w Praesens i imiesłowu, np. *wyjd gymaht* 'będzie zrobione'; oraz 3) *blâjn-Resultativum* powstałe z czasownika *blâjn* w Praesens i imiesłowu, np. *blâjt gymaht* 'jest (z)robione'. Resultativum z *zâjn* zwykle wprowadza wynik terażniejszy zakończonej wcześniej akcji ('jest zrobione'), choć może i wyrazić ową poprzedzającą rezultat akcję a, zatem, odnosić się do przeszłości ('zostało zrobione'). Resultativum z *wada* wyraża rezultat w przyszłości ('będzie/zostanie zrobione') a Resultativum z *blâjn* wyraża statyczny rezultat w terażniejszości i nigdy nie odnosi się do przeszłości ('jest/pozostaje zrobione').

W języku wilamowskim istnieje w zasadzie tylko jeden imiesłów, tj. imiesłów czasu przeszłego tworzony zwykle przez dodanie przedrostka *gy* (*gykuma* od *kuma* 'przyjść'). Czasem morfem *gy* może się nie pokazać, np. *gygasa* lub *asa* od *asa* 'jeść'. Czasowniki słabe dodają sufiks *t* (*gymaht* od *maha* 'robić'), podczas gdy czasowniki mocne posługują się przyrostkami *a* (*gyhulfa* od *hylfa* 'pomóc') oraz *n* (*gygan* of *gan* 'dać'). Bezokolicznik ma końcówkę *a* (*maha* czy *kuma*) lub *n* (*gejn* 'iść' czy *zan* 'widzieć')²⁶.

3. PODSUMOWANIE

Niniejszy artykuł miał za cel zapoznanie polskich czytelników z najważniejszymi cechami gramatyki współczesnego języka wilamowskiego, prezentując, w przystępnej formie, wyniki badań autora z ostatnich siedmiu lat – nieustannie kontynuowanych poszukiwań empirycznych dotyczących opisu wilamowszczyzny z dwudziestego pierwszego wieku. Osobom, które pragnęłyby posiąść wiedzę bardziej dogłębną, praca ta może służyć jako punkt wyjścia do dalszych studiów. W ten sposób, być może, uda się nam wspólnie – poprzez propagowanie wiedzy o języku wilamowskim, nakłanianie zainteresowanych osób do nauczania się choćby jego podstaw i przede wszystkim unaocznienie tym, którzy mogą aktywnie wpłynąć na rozwój lub zaginięcie języka, wartości wilamowskiej kultury – zapobiec prawdziwej tragedii, jeśli wilamowszczyzna przestałaby istnieć. Wierzę, iż cały czas jeszcze nie jest za późno!

²⁶ Dokładna prezentacja systemu czasownikowego znajduje się w artykule A. A n d r a s o n, *The semantics...*, oraz *The semantics of the Vilamovicean verbal system – Part 2 (explanation and modeling)*, „Studia Linguisticae Universitatis Iagellonicae Cracoviensis”, T. 131: 2014.

SUMMARY

Alexander Andrason

GRAMMAR OUTLINE OF CONTEMPORARY WYMYSORYS LANGUAGE

The presented article is aimed at getting Polish readers acquainted with the most important features of the grammar of contemporary Wymysorys language. The results of the author's seven years of continuously conducted empirical search, devoted to the description of the Wilamowice land of the 21st century, are introduced in an approachable way. The article may serve as a basis for further studies for individuals who would like to acquire in-depth knowledge as they are referred to scientific publications.

